

Grzegorz Salamon, *Ogólne zestawienie procesów w Sądzie Diecezjalnym w Tarnowie 1945–1983*, [w:] *Struktura i działalność Sądu Diecezjalnego w Tarnowie w latach 1945–1983*, red. Robert Kantor, Kraków 2019, s. 157–197.
DOI: <http://dx.doi.org/10.15633/9788374387309.09>

KS. GRZEGORZ SALAMON

Sąd Diecezjalny w Tarnowie

Ogólne zestawienie procesów w Sądzie Diecezjalnym w Tarnowie 1945–1983

Przedstawienie wyznaczonego tematu opracowania umożliwiają prowadzone w Sądzie Diecezjalnym w Tarnowie księgi procesowe. Interesujący nas zakres czasu zawiera się w ich 5 tomach – od drugiego do szóstego. Należy jednak uwzględnić także pierwszy tom, ponieważ zawiera nieliczne sprawy, które zakończyły się po 1945 roku. Pierwsza księga procesowa zawiera sprawy numerowane od 1 do 179, co oznacza, że wpłynęły one w latach 1933–1938. Druga księga odnotowuje sprawy numerowane od 180 do 419 i obejmuje lata 1938–1949. Tom trzeci zawiera sprawy od 420 do 816 z lat 1949–1965. Czwarty tom ksiąg procesowych zawiera sprawy od 817 do 1218, co odpowiada latom 1965–1976. Piąta księga zawiera sprawy od 1219 do 1614, przypadające na lata 1976–1983. Ponadto 2 sprawy – 1615 i 1616 z 1983 roku – odnajdujemy w szóstym tomie ksiąg procesowych.

Następnym źródłem informacji na temat prowadzonych procesów mogą być sprawozdania przesyłane corocznie do Stolicy Apostolskiej przez poszczególne sądy kościelne. W archiwum sądowym odnajdujemy kopię pisma z Sekretariatu Przewodniczącego Episkopatu Polski z 16 stycznia 1956 roku, które na polecenie ówczesnego przewodniczącego biskupa Michała Klepacza informowało o przypomnieniu Świętej Kongregacji Sakramentów o konieczności przesłania sprawozdań sądowych za miniony rok oraz zaległych od 1939 roku do 1954 roku, a także o obowiązku corocznego i regularnego przesyłania sprawozdań statystycznych

począwszy od 1956 roku. Z początkowych lat interesującego nas okresu odnajdujemy w aktach sądowych jedynie kopię sprawozdania księdza oficjała Ignacego Dziedziaka z 14 stycznia 1950 roku¹. Następnie możemy zauważyć fragmentaryczne sprawozdania księdza Stefana Zalesieńskiego za lata 1957–1970 wraz z krótkimi sprawozdaniami do Kurii Diecezjalnej, które miały stanowić kopię sprawozdania wysyłanego przez diecezję do Sekretariatu Prymasa Polski i Sygnatury Apostolskiej, łącznie z kopią przysięgi złożonej przez niego 25 kwietnia 1957 roku w związku z objęciem urzędu oficjała. W archiwum sądowym odnajdujemy następnie kopie sprawozdań księdza oficjała Piotra Gajdy wysyłane do Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej zgodnie z nowymi kompetencjami tego trybunału nadanymi przez papieża Pawła VI w konstytucji *Regimini Ecclesiae Universae* z 15 sierpnia 1967 roku². Dokładny obraz w zakresie prowadzonych procesów w sądzie tarnowskim pozwalają także zobaczyć skorowidze toku spraw sądowych prowadzone przez księdza oficjała Zalesieńskiego w latach 1954–1970. Występują one w wersji dwujęzycznej – łacińskiej³ i polskiej⁴.

Należy zauważyć, że okres rozpatrywany przez niniejsze opracowanie to prawie 40 lat. Jest to czas niezwykle pasjonujący i obfitujący w wielkie wydarzenia w aspekcie ogólnoswiatowym i kościelnym. Interesujący nas przedział czasu rozpoczyna się wraz z zakończeniem okupacji hitlerowskiej na ziemiach polskich i równocześnie z zakończeniem II wojny światowej, co bez wątpienia zaburzyło pracę Sądu Diecezjalnego w Tarnowie. Poddawany analizie okres działalności Sądu Diecezjalnego w Tarnowie to również czas epokowego wydarzenia dla Kościoła, jakim było zwołanie dwudziestego pierwszego soboru powszechnego. Został on otwarty 11 października 1962 roku przez papieża Jana XXIII, natomiast jego zakończenie przez papieża Pawła VI przypadło 8 grudnia

¹ Por. I. Dziedziak, *Constitutio Tribunalis anno 1949 pro causis matrimonialibus*, 14.01.1950, Archiwum Sądu Diecezjalnego w Tarnowie [dalej: ASDT].

² Por. Paulus VI, *Regimini Ecclesiae Universae*, „Acta Apostolicae Sedis” [dalej: AAS] 59 (1967), s. 885–928; *Supremum Signaturae Apostolicae Tribunal, Litterae circulares ad praesides conferentiarum episcopalium de tribunalium ecclesiasticorum statu et activitate*, AAS 63 (1971), s. 480–492.

³ Por. *Causae matrimoniales anno: 1949, 1954–1961 definitae vel adhuc pendentes in dioecesi Tarnoviensi*, ASDT.

⁴ Por. Sąd Diecezjalny w Tarnowie, *Skorowidz toku spraw sądowych 1954–1970*, ASDT.

1965 roku, czyli niemal w połowie rozpatrywanego przez nas okresu. Omawiany w artykule czas kończy promulgacja ostatniego dokumentu Soboru Watykańskiego II – Kodeksu prawa kanonicznego Jana Pawła II – przez Konstytucję apostolską *Sacrae disciplinae leges* z 25 stycznia 1983 roku i jego wejście w życie – 27 listopada 1983 roku.

1. Przedstawienie specyfiki spraw wpływających w latach 1933–1945, które zakończyły się po 1945 roku

Możemy zauważyć wpływ wojny i okupacji na rozpatrywane bezpośrednio po nich tytuły toczących się spraw, a także na trudności dla trybunału w związku z dużą migracją ludzką, co często skutkowało umarzaniem wielu procesów, które rozpoczęły się wcześniej. Sąd kierował zapytanie do proboszczów parafii, gdzie zawarto poszczególne małżeństwa, po czym otrzymywał odpowiedź, że strony wyemigrowały. Tylko w pojedynczych przypadkach udawało się je zlokalizować za granicą, uzyskać od nich zeznania i doprowadzić sprawę do końca, jak chociażby było w przypadku stron przebywających w USA w sprawie odnośnie do ich dopełnienia małżeństwa. Często proboszcz informował o śmierci jednej ze stron czy też decyzji o rezygnacji z dalszego prowadzenia sprawy z powodu choroby strony lub o jej braku zainteresowania dalszym prowadzeniem sprawy, a nawet o niemożności dotarcia do niej. Były także przypadki pogodzenia i następnie wspólnego życia.

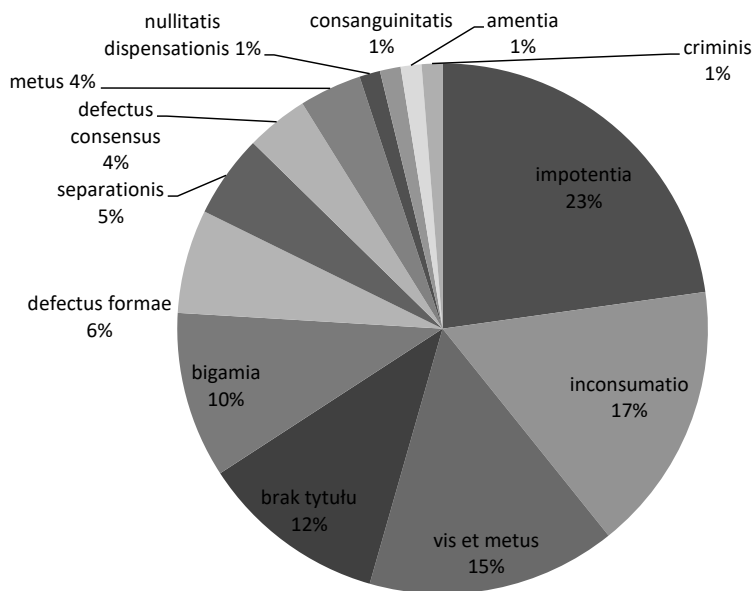
Na podstawie ksiąg procesowych możemy obliczyć, że z lat 1933–1944 pozostało niezakończonych blisko 80 procesów. Wśród pozostałych do rozstrzygnięcia spraw prawie jedną czwartą stanowi rozpatrywana impotencja, która wraz z niedopełnieniem stanowi 40 proc. Zresztą w kilku przypadkach obserwujemy przekształcenie tytułu impotencji w niedopełnienie. Następnymi tytułami pokaźnie reprezentowanymi w tym okresie są przymus i bojaźń badane razem i sama bojaźń – stanowią blisko 20 proc. przyjętych tytułów. Jedną ósmą tytułów stanowi małżeństwo. Po kilka spraw dotyczy braku formy kanonicznej, separacji, wady małżeńskiego konsensu. Spotykamy również pojedyncze sprawy dotyczące małżeństwa zawartego przy bliżej nieokreślonej przeszkodzie bez przewidzianej dyspensy oraz po jednej dotyczącej pokrewieństwa, choroby psychicznej i przestępstwa [por. Tabela 1, Wykres 1].

Tabela 1. Procesy 1933–1944 według tytułów

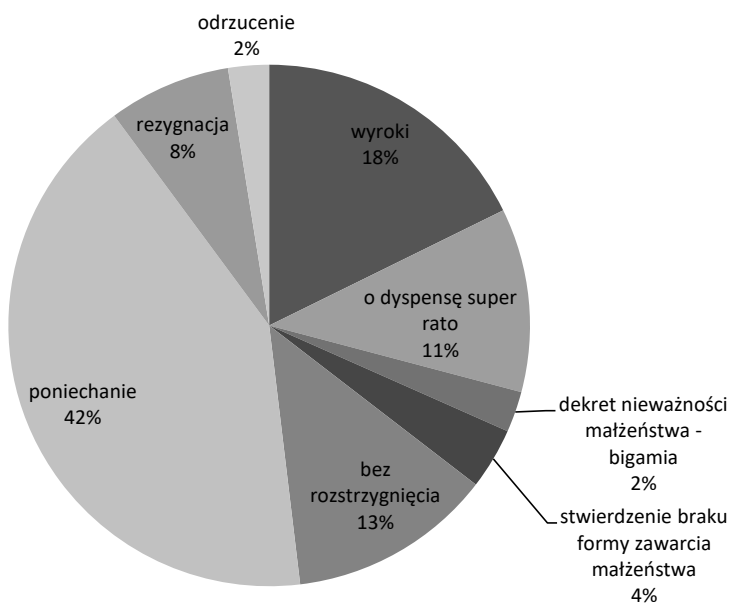
ROZPATRYWANY TYTUŁ NIEWAŻNOŚCI	LICZBA
<i>impotentia</i> (impotencja)	18
<i>inconsumatio</i> (niedopełnienie)	13
<i>vis et metus</i> (przymus i bojaźń)	12
brak wyraźnie określonego tytułu	9
<i>bigamia</i> (dwużeństwo)	8
<i>defectus formae</i> (brak formy)	5
<i>separationis</i> (separacja)	4
<i>defectus consensus</i> (wada zgody)	3
<i>metus</i> (bojaźń)	3
<i>nullitatis dispensationis</i> (brak dyspensy)	1
<i>consanguinitatis</i> (pokrewieństwo)	1
<i>amentia</i> (zaburzenia psychiczne)	1
<i>criminis</i> (występek)	1
Razem	79

Znamienny jest fakt, iż w ponad połowie spraw pozostałych z lat przedwojennych i okresu wojny w blisko 50 proc. zostały one poniechane. Wśród przyczyn na pierwsze miejsce wysuwają się śmierć stron, ich migracja. W pojedynczych przypadkach to podjęcie wspólnego życia czy też życie osobne bez dalszego dochodzenia ważności małżeństwa, ciężka choroba strony. Znacznie mniej jest rezygnacji formalnych stron i jedynie 2 przypadki odrzucenia skargi z racji na brak świadectw ślubu i brak odpowiedzi strony. Wśród wspomnianej liczby jedynie 14 spraw zostało zakończonych wyrokiem, 9 przygotowanych do odesłania w sprawie dyspensy od małżeństwa zawartego i niedopełnionego, w 2 przypadkach wydano dekret nieważności bigamicznego małżeństwa i w 3 przypadkach stwierdzono jego nieważność z racji braku wymaganej formy. Wśród przyczyn 10 nierozstrzygniętych spraw znajdujemy sprzeczności w zeznaniach stron, brak zgody na poddanie się badaniu strony czy brak akt sprawy. Jedynie w 20 proc. spraw zostały wydane wyroki i w nieco ponad 10 proc. spraw poczyniono przygotowania do dyspensy papieskiej [por. Wykres 2].

Wykres 1. Procesy w latach 1933–1944 według tytułów

Wykres 2. Zakończenie spraw wcześniejszych po 1945 roku

Tak więc po zakończeniu wojny stopniowo kończono sprawy wcześniej rozpoczęte; równocześnie zaczęły spływać nowe skargi. W księgach procesowych odnajdujemy 1334 numery procesów, które toczyły się w Sądzie Diecezjalnym w Tarnowie między 1945 a 1983 rokiem. Dla uchwycenia przemian zachodzących w procesach warto podzielić ten okres na 2 części: od zakończenia II wojny światowej do zakończenia Soboru Watykańskiego II i od 1966 roku do 1983 roku, kiedy wszedł w życie nowy kodeks.

2. Zestawienie procesów z lat 1945–1965

Na początku interesującego nas przedziału czasowego nie obywało się bez trudności. W swoim sprawozdaniu z działalności sądowej ówczesny wiceoficjał Sądu Diecezjalnego w Tarnowie ksiądz doktor Ignacy Dziedziak pisał, że niemal wszystkie sprawy przed rokiem 1948 i 1947 są opóźnione, podając przy tym kilka przyczyn takiego stanu rzeczy. Po pierwsze wskazał na przygotowanie, celebrację i realizację III Synodu Diecezjalnego, w co sam był bardzo zaangażowany. Następnie wspominał o chorobie poprzedniego oficjała – księdza prałata doktora Stanisława Bulandy, który odszedł z urzędu. Przede wszystkim ukazał jednak trudności występujące po wojnie, a związane ze zmianą zamieszkania, migracją i opuszczaniem diecezji, co utrudniało przesłuchania, a także z brakiem wystarczającej liczby kapłanów przygotowanych do pracy w sądzie⁵.

2.1. Jurysdykcja Kościoła w sprawach małżeńskich

Na omawiany przedział czasu składają się 1334 rozpoczęte procesy, a także 79 spraw, które rozpoczęły się wcześniej i zakończyły po 1945 roku. Wśród nich prawie wszystkie są postępowaniami w sprawach małżeńskich, których tok prowadzenia regulują zarówno obowiązujący od 1917 roku do 1983 roku Kodeks prawa kanonicznego⁶, jak i instrukcja wydana przez Kongregację dla Sakramentów⁷. Zgodnie z prawem kanonicznym

⁵ Por. I. Dziedziak, *Constitutio Tribunalis anno 1949 pro causis matrimonialibus*, dz. cyt.

⁶ *Codex Iuris Canonici*, Pii X P.M. iussu digestus, Benedicti P. xv auctoritate promulgatus, AAS 9 (1917) pars II, s. 1–593 [dalej: KPK 1917], kan. 1960–1992.

⁷ *Sacra Congregatio de Disciplina Sacramentorum, Instructio servanda a tribunalibus dioecesis in pertractandis causis de nullitate matrimoniorum Provida Mater Ecclesia*, AAS 28 (1936), s. 313–372 [dalej: PME], art. 1–240.

sprawy małżeńskie między ochrzczonymi należą do sędziego kościelnego⁸. Sprawami małżeńskimi w ścisłym znaczeniu są sprawy o ważność lub nieważność węzła małżeńskiego, o stwierdzenie dopełnienia lub niedopełnienia małżeństwa, o separację małżonków i ślubność potomstwa⁹. Pierwsza z wymienionych kategorii spraw stanowi 87 proc. aktywności sądu w zakresie rozpatrywanych tytułów w latach 1945–1965. Za ledwie 11 proc. stanowi kwestia dopełnienia małżeństwa. Przyczynami tak znacznej różnicy procentowej są zapewne dla stron procesowych utrudniony dostęp do Stolicy Apostolskiej i kosztowność takiej procedury. Zatem najpierw rozpatrywano ważność zaskarżonego małżeństwa z innych tytułów, najczęściej impotencji, a gdy one nie wychodziły i była podstawa do dyspensy, dokonywano przekształcenia. Na odnotowane 493 sprawy rozpoczynane z niezdolności 15 zostało przekształconych w niedopełnienie, których łącznie jest 63. Wśród pozostałych spraw kilka dotyczy separacji, jedna domniemanej śmierci strony, brak spraw odnośnie do ślubności potomstwa [por. Wykres 3]. Zgodnie z jurysprudencją Stolicy Apostolskiej skutki czysto cywilne wynikające z małżeństwa należą do sądów świeckich¹⁰. Powyższe dane wynikają również z faktu, iż Stolica Apostolska tolerowała i aprobowwała rozpoznanie spraw o separację małżonków przez sądy państwowe¹¹.

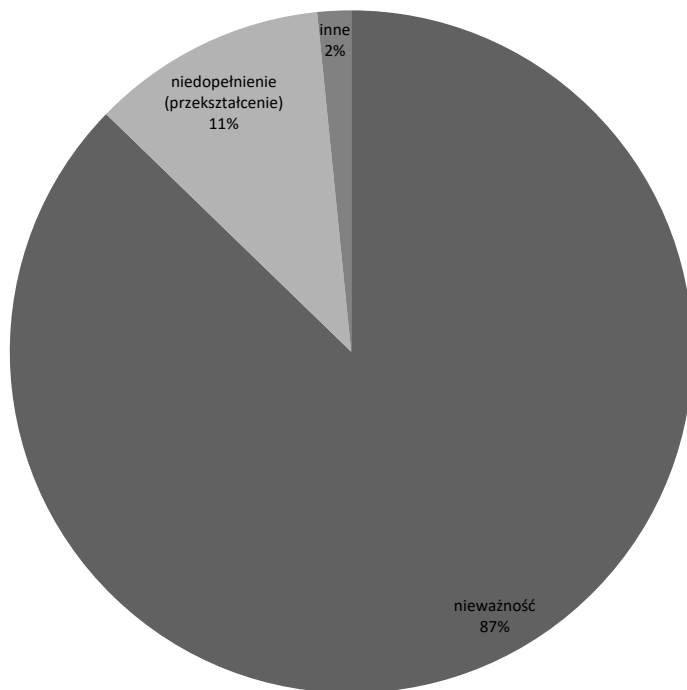
⁸ Por. KPK 1917, kan. 1960; PME, art. 1 § 1.

⁹ Por. F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 3, wyd. 3, Opole 1958, s. 183.

¹⁰ Por. KPK 1917, kan. 1016.

¹¹ Por. F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne*, dz. cyt., s. 184.

Wykres 3. Sprawy małżeńskie w latach 1945–1965

2.2. Właściwość sądu

Kompetencje sądu odnośnie do przyjęcia skargi określa kodeks z 1917 roku w kan. 1962–1965. Można tu mówić o właściwości rzeczowej. Zgodnie z nią sądy diecezjalne rozpatrują według tego uregulowania sprawy małżeńskie, które nie są zarezerwowane biskupowi Rzymu. Natomiast sprawy o rozwiązanie małżeństwa zawartego i niedopełnionego rozpoznają Kongregacja dla Sakramentów, Kongregacja dla Kościoła Wschodniego bądź Kongregacja Świętego Oficjum, w zależności od tego, czy strony przynależą do obrządku łacińskiego czy też jedna ze stron jest obrządku wschodniego bądź akatolicka¹². Instrukcja Kongregacji dla Sakramentów z 1923 roku daje możliwość sędziemu, który prowadził

¹² Por. F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne*, dz. cyt., s. 185.

proces z tytułu niezdolności płciowej i nie znalazł uzasadnienia dla impotencji, lecz niedopełnienia, przesłania na wniosek przynajmniej jednej strony akt do kongregacji wraz z tzw. opinią *pro rei veritate*. Natomiast w przypadku, gdy zebrane dowody nie są wystarczające do stwierdzenia niedopełnienia, powinny zostać uzupełnione i być przesłane wraz z opinią ordynariusza *pro rei veritate* oraz opinią obrońcy węzła *pro tutela viculi*. Taka możliwość wniesienia do Stolicy Apostolskiej prośby o dyspensę od małżeństwa zawartego i niedopełnionego dopuszczalna jest w przypadku rozpatrywania innych tytułów, które nie zostały udowodnione, ale odsłoniły prawdopodobieństwo niedopełnienia¹³. Te zasady odnajdujemy w praktyce Sądu Diecezjalnego w Tarnowie.

Wszystkie właściwe sobie sprawy sądy diecezjalne rozpatrują w pierwszej instancji według przepisów o właściwości miejscowej. Właściwy do rozpatrywania sprawy jest sąd miejsca zawarcia małżeństwa (*forum contractus*) lub sąd miejsca zamieszkania stałego bądź tymczasowego strony pozwanej (*forum domicilii vel quasi-domicilii*); w przypadku gdy jedna strona jest akatolicka, właściwy jest sąd miejsca zamieszkania strony katolickiej¹⁴.

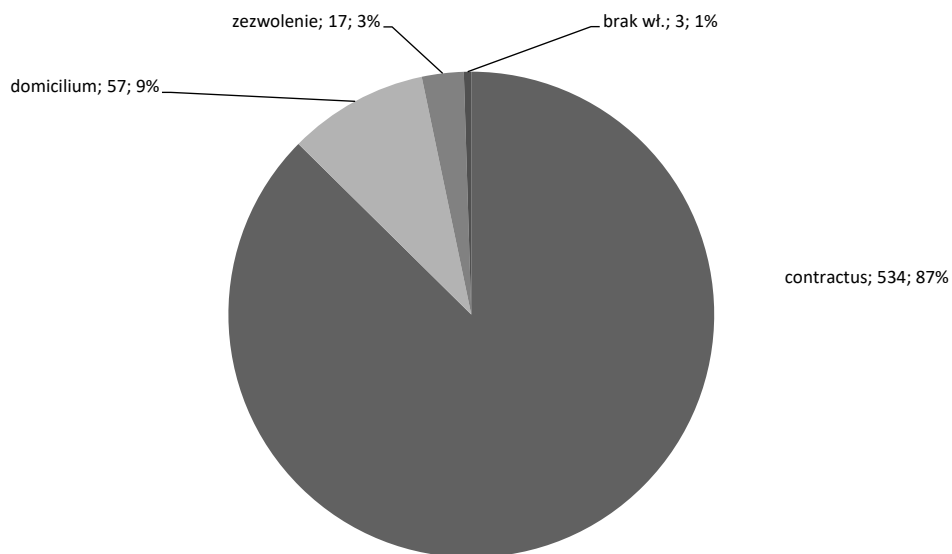
W przypadku zamieszkania tymczasowego konieczne było przeprowadzenie dochodzenia zgodnie z instrukcją Kongregacji dla Sakramentów na temat motywów obrania tej drogi kompetencyjnej¹⁵. Przytłaczająca większość spraw wpływających w latach 1945–1965 była prowadzona przy wzięciu pod uwagę miejsca zawarcia małżeństwa, bo aż 87 proc. Dopiero w dalszej kolejności właściwość określało zamieszkanie stron i zezwolenie prymasa Polski. W nielicznych przypadkach stwierdzono brak kompetencji po zbadaniu sprawy [por. Wykres 4].

¹³ Por. F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne*, dz. cyt., s. 185–186.

¹⁴ Por. F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne*, dz. cyt., s. 187.

¹⁵ Por. F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne*, dz. cyt., s. 188.

Wykres 4. Właściwość sądu w latach 1945–1965

2.3. Liczba spraw wpływających

W latach 1945–1965 zostało przyjętych i wpisanych do ksiąg procesowych 549 spraw, co daje średnio na rok po 26 spraw. Ze zrozumiałych względów znacznie poniżej tej średniej plasuje się rok zakończenia wojny, w którym nie ma nawet 10 spraw. Kilkanaście spraw wpłynęło w latach 1951, 1958, 1960. Ponad 40 spraw przyjęto w omawianym okresie w 1947 roku oraz 1952 roku, ponad 30 przyjęto w latach 1949, 1950, 1953, 1955 [por. Tabela 2].

Tabela 2. Sprawy wpływające według osób wnoszących

ROK	SPRAWY PRZYJĘTE	KOBIETY	MĘŻCZYŹNI	PROMOTOR	INNE
1945	9	3	6	–	–
1946	27	20	6	1	–
1947	43	24	19	–	–
1948	26	13	13	–	–
1949	37	16	21	1	–
1950	30	17	13	–	–

ROK	SPRAWY PRZYJĘTE	KOBIETY	MĘŻCZYŹNI	PROMOTOR	INNE
1951	18	7	11	-	-
1952	40	18	22	-	-
1953	38	17	21	-	-
1954	25	12	10	-	3
1955	30	19	11	-	-
1956	21	15	6	-	-
1957	24	15	9	-	-
1958	14	6	8	-	-
1959	22	11	11	-	-
1960	16	9	7	-	-
1961	25	16	9	-	-
1962	27	19	8	-	-
1963	25	14	11	-	-
1964	25	18	7	-	-
1965	27	16	11	-	-
Razem	549	305	240	2	3

2.4. Osoby wnoszące skargę

Jak ustala Kodeks prawa kanonicznego, sąd nie może rozpatrywać sprawy małżeńskiej, jeśli nie wpłynęła najpierw formalna skarga¹⁶. Prawo zaskarżenia małżeństwa mają małżonkowie. Jednakże nie ma prawa zaskarżenia małżeństwa osoba, która przez rozmyślne i dobrowolne działanie stała się bezpośrednią przyczyną przeszkody zrywającej bądź nieważności małżeństwa¹⁷. Według tych uregulowań nie odmawia się małżonkowi prawa zaskarżenia własnego małżeństwa, gdy istnieje wątpliwość, czy był on bezpośrednio i rozmyślnie przyczyną przeszkody lub nieważności małżeństwa, przy czym nie traci on zdolności procesowej¹⁸. Zgodnie z prawem skargę może wnieść także promotor sprawiedliwości w przypadku przeszkód z natury publicznych¹⁹ lub na skutek doniesienia

¹⁶ Por. KPK 1917, kan. 1970; PME, art. 34.

¹⁷ Por. KPK 1917, kan. 1971 § 1 n. 1; PME, art. 37 § 1.

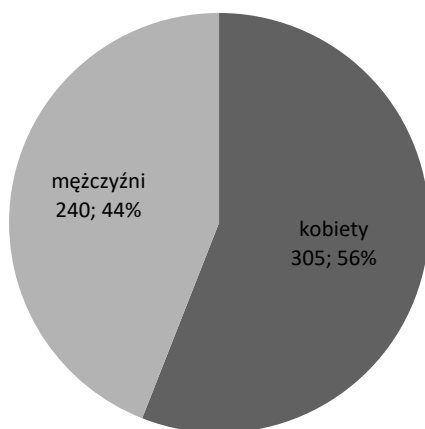
¹⁸ Por. F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne*, dz. cyt., s. 203.

¹⁹ Por. KPK 1917, kan. 1971 § 1 n. 2.

złożonego do ordynariusza bądź niego samego. Tak więc inne osoby nie mają bezpośredniego prawa zaskarżenia małżeństwa, nawet gdy są krewnymi, jedynie pośrednio przez poinformowanie ordynariusza lub promotora²⁰. Doniesienia może dokonać także nieuprawniony małżonek²¹. Istotny jest również zapis, zgodnie z którym jeśli małżonkowie mają prawo zaskarżenia własnego małżeństwa, a przeszkoda nie jest publiczna, należy nie uwzględniać owych doniesień²².

W interesującym nas przedziale czasowym przeważają skargi wniesione przez kobiety [por. Wykres 5]. Można powiedzieć, że jest to wyraźna różnica, ale nie druzgocąca. Możemy zauważyć kilka lat, gdy przeważają sprawy wniesione przez mężczyzn [por. Wykres 6]. Zaledwie w 2 przypadkach odnotowujemy sprawę wniesioną przez promotora, w wyniku przeszkody znanej publicznie, sprawę kończy dekret nieważności. Kilka innych wyszczególnionych spraw dotyczy procesów karnych bądź spornych, które odnajdujemy incydentalnie w księgach procesowych.

Wykres 5. Stosunek powództwa kobiet i mężczyzn w latach 1945–1965

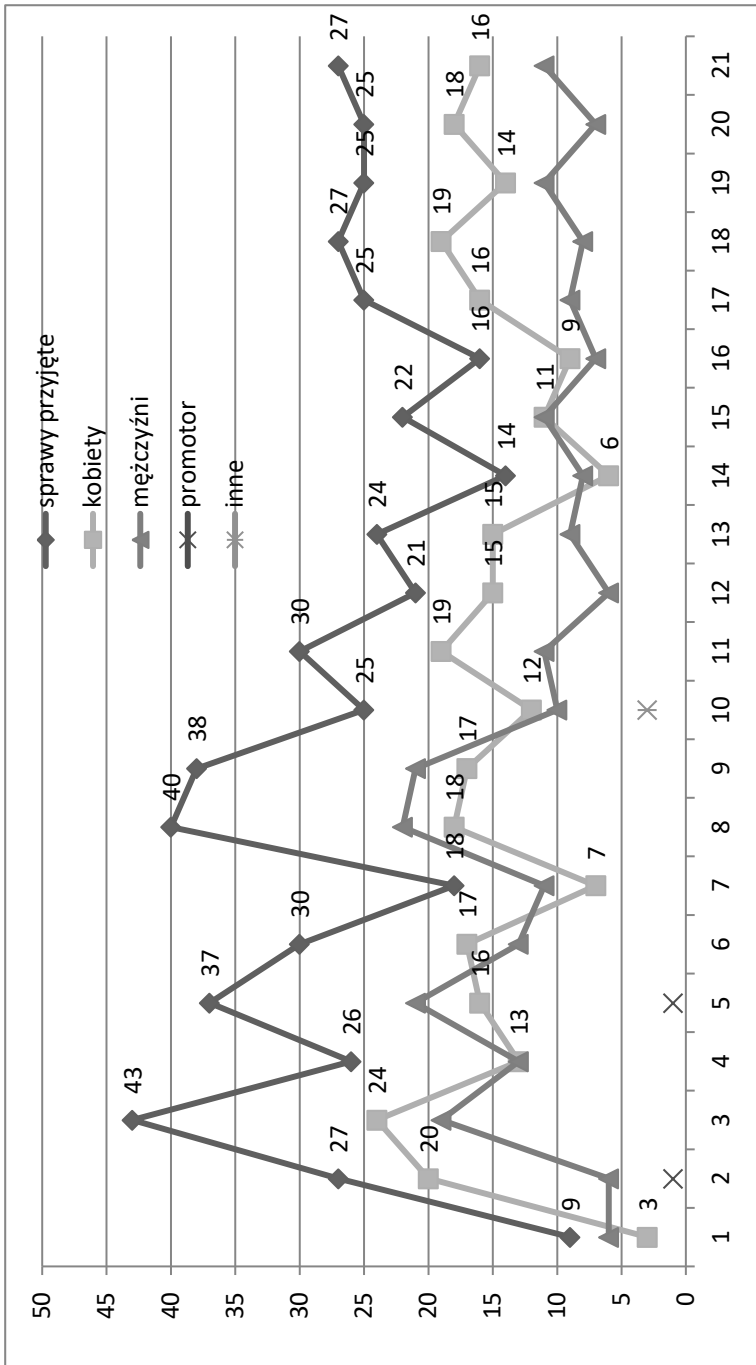

²⁰ Por. KPK 1917, kan. 1971 § 2; PME, art. 35 § 2.

²¹ Por. PME, art. 35 § 2.

²² Por. F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne*, dz. cyt., s. 208.

Wykres 6. Liczba spraw wnoszonych ogólnie, przez kobiety i mężczyzn, w rozłożeniu na poszczególne lata 1945–1965

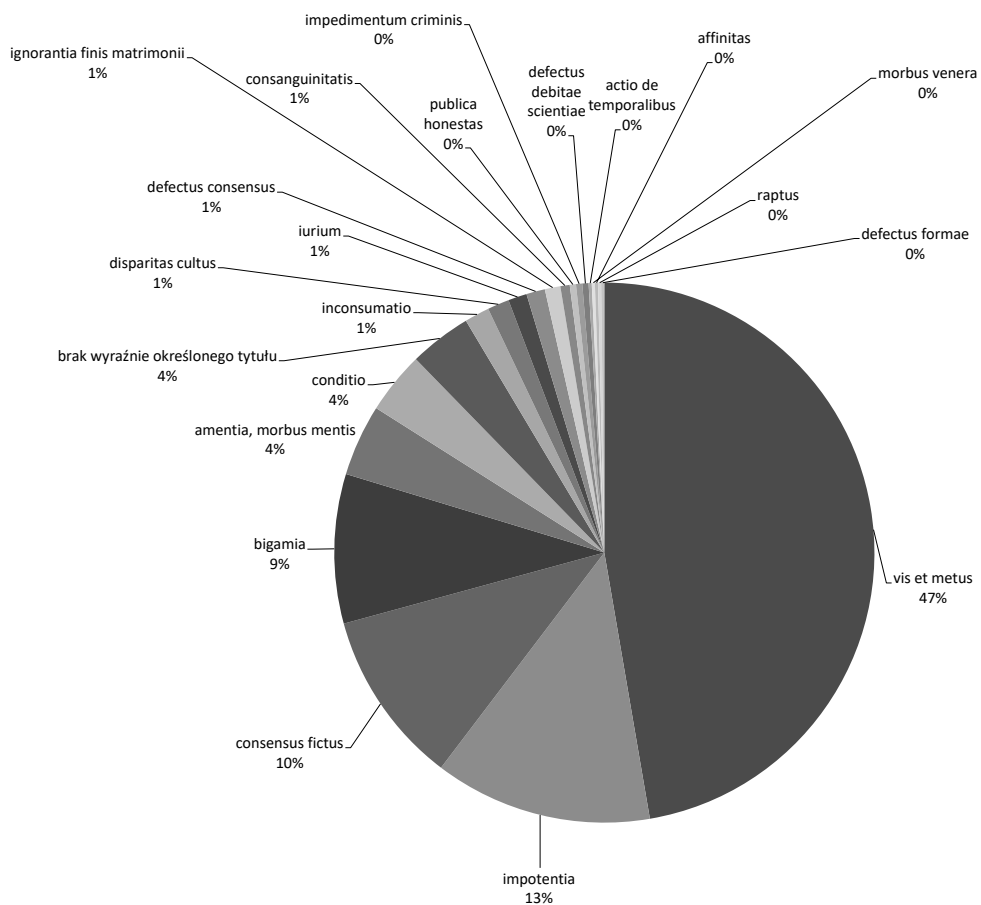

2.5. Udział poszczególnych tytułów nieważności w sprawach wpływających w latach 1945–1965

Tabela 3. Tytuły rozpatrywanych spraw w latach 1945–1965

TYTUŁ	LICZBA
vis et metus (przymus i bojaźń)	254
impotentia (impotencja)	70
consensus fictus (pozorna zgoda)	56
bigamia (dwożeństwo)	48
amentia, morbus mentis (zaburzenia psychiczne)	23
conditio (warunek)	20
brak wyraźnie określonego tytułu	20
inconsumatio (niedopełnienie)	8
disparitas cultus (różnica religii)	7
iurium (naruszenie praw)	6
defectus consensus (wada zgody)	6
ignorantia finis matrimonii (nieznajomość celów małżeńskich)	5
consanguinitatis (pokrewieństwo)	3
publica honestas (przyzwoitość publiczna)	2
impedimentum criminis (występki)	2
defectus debitae scientiae (brak wystarczającej wiedzy)	2
actio de temporalibus (działalność doczesna)	1
morbus venera (choroba weneryczna)	1
affinitas (powinowactwo)	1
raptus (uprowadzenie)	1
defectus formae (brak formy)	1

Wykres 7. Udział poszczególnych tytułów w sprawach w latach 1945–1965

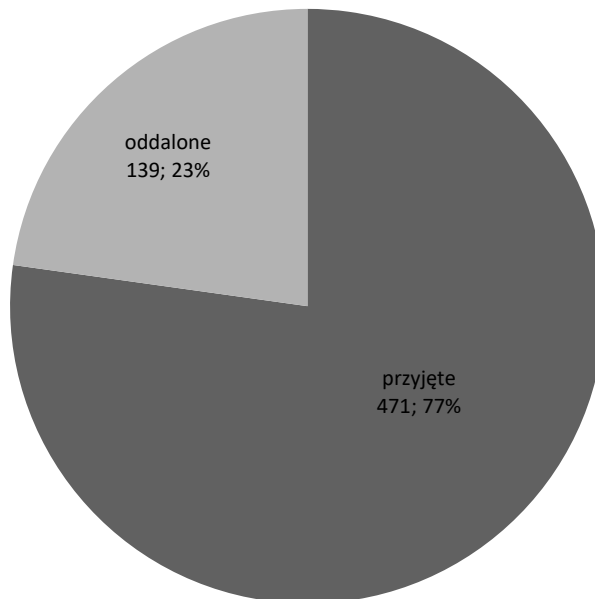

Wśród przyjętych tytułów przez Sąd Diecezjalny w Tarnowie w latach 1945–1965 dominuje tytuł przymusu i bojaźni, który stanowi niemal połowę rozpatrywanych przedmiotów sporu. Następnie wokół 10 proc. podejmowanych tytułów oscylują niezdolność płciowa, pozorna zgoda i bigamia. Po kilka procent dotyczy zaburzeń psychicznych i stawianych warunków. Pozostałe tytuły są incydentalne [por. Tabela 3, Wykres 7].

2.6. Przyjęcie lub odrzucenie skargi

Proces rozpoczyna wniesienie skargi powodowej. Zgodnie z instrukcją Kongregacji dla Sakramentów z 1936 roku skargi wpływające do sądu notariusz powinien odnotować, opatrzyć numerem dziennika i przedłożyć oficjałowi, który nadawał im dalszy bieg. Przewidziane było powoływanie sądu kolegiального, który na pierwszym posiedzeniu wydawał postanowienie o przyjęciu bądź odrzuceniu sprawy²³. Odnajdujemy w księgach procesowych skargi o nadanym kolejnym numerze procesu wraz z adnotacją o ich oddaleniu, w skorowidzach spotykamy także skargi, które oddalone były bez wpisania do ksiąg, po wcześniejszej analizie. Trudno podać dokładną liczbę skarg oddalonych w omawianym okresie, jednak na podstawie zliczenia dostępnych danych można powiedzieć, iż było to około 25 proc. ogółu wpływających skarg i stanowiło także poważną część aktywności oficjałów i poszczególnych sędziów [por. Wykres 8].

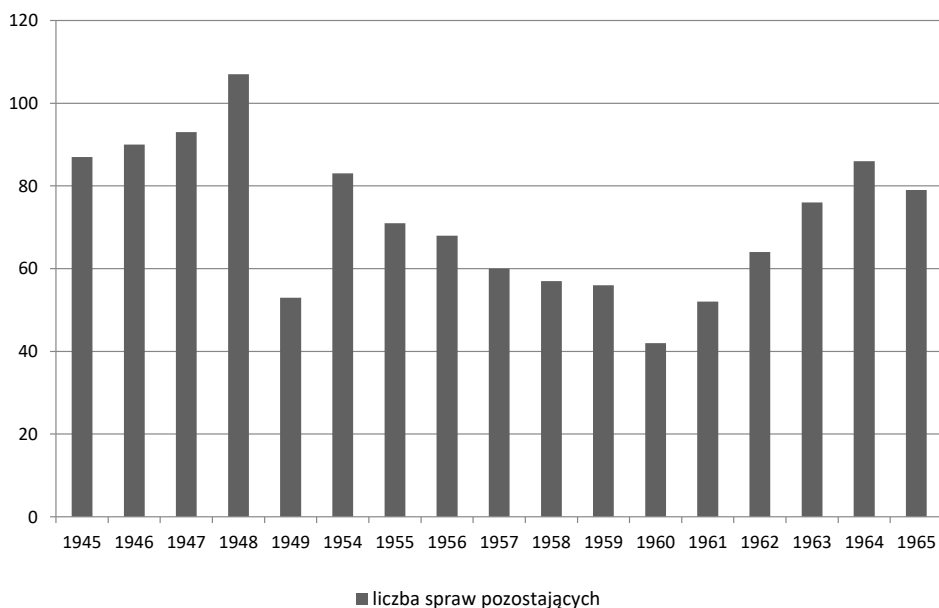
Wykres 8. Stosunek skarg przyjętych do oddalonych

²³ Por. F. Bączkowicz, *Prawo kanoniczne*, dz. cyt., s. 216–217.

W sprawozdaniach oficjałów zauważamy, iż w przypadku, gdy sprawy nie mogły być rozpatrzone w roku przyjęcia, były odkładane na następny rok. Mimo systematycznej pracy trybunału ich liczba narastała. Wzrost jest zauważalny w okresie bezpośrednio po wojnie, na co wpłynęły konieczność odnalezienia się w nowej sytuacji, organizacja synodu diecezjalnego i wspomniane wcześniej problemy kadrowe. Sytuacja stabilizuje się około 1950 roku, zmniejsza się liczba spraw pozostających. Zauważamy jednak falowość tej tendencji – ze spadkiem do czasu zwołania soboru i wzrostem w czasie jego trwania [por. Wykres 9].

Wykres 9. Sprawy pozostające do rozpatrzenia w poszczególnych latach 1945–1965

Głównymi dowodami w procesach kanonicznych są zeznania stron i świadków. W archiwum sądowym zachowały się zestawienia liczby godzin przesłuchań z lat 1955 i 1956 [por. Obraz 1, Obraz 2]. Oczywiście nie są one tylko wycinkiem pracy sędziów, którzy wypełniali funkcję ponensa, gromadząc dowody procesowe w celu poznania pełnej prawdy o małżeństwie, potwierdzenia jego ważności, możliwości ewentualnej konwalidacji czy też orzeczenia jego nieważności. Obok tego księgi procesowe, skrowidze i sprawozdania informują o dokładnym przydziale spraw i poszczególnych funkcji w ramach sądów kolejalnych.

Obraz 1. Roczne zestawienie liczby godzin przesłuchań z 1955 roku

Roczne zestawienie ilości godzin przesłuchań za r. 1955.

<i>Stanisław Czechygo</i>	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	<i>Razem</i>
<i>x. Adamczyk</i>	3½	-	4	4	3½	4	-	-	-	3	4	2½	28½
<i>x. Bednarczyk</i>	4½	6	5½	-	4½	7½	-	-	2	4½	4	2½	40½
<i>x. Bradek</i>	-	1½	2	1½	1	-	-	-	2½	-	-	-	8½
<i>x. Chmielecki</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>x. Curylo</i>	6	-	7	-	-	6	-	-	2	½	-	-	21½
<i>x. Czerw</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>x. Gmirek</i>	-	2½	2	4	-	-	-	-	-	-	-	-	8½
<i>x. Kosiński</i>	-	3	-	3	-	-	-	-	-	-	4½	-	10½
<i>x. Lach</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>x. Pajdak</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>x. Pieniążek</i>	2½	5½	3	2½	3	-	-	-	8	6½	7	-	38
<i>x. Rogulski</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>x. Salamiński</i>	3½	6½	8½	7½	18	3½	-	-	½	15	11	14½	88½
<i>Razem</i>	19½	25	31½	22½	29½	21	-	-	15	29½	30½	19½	244

Obraz 2. Roczne zestawienie liczby godzin przesłuchań z 1956 roku

Roczne zestawienie ilości godzin przesłuchań p.p. 1956.

<i>Imię i nazwisko</i>	<i>I</i>	<i>II</i>	<i>III</i>	<i>IV</i>	<i>V</i>	<i>VI</i>	<i>VII</i>	<i>VIII</i>	<i>IX</i>	<i>X</i>	<i>XI</i>	<i>XII</i>	<i>Razem</i>	<i>Uwagi</i>
1. <i>x. Adamczyk</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	
2. <i>x. Bednarski</i>	-	-	-	4½	2½	2½	-	-	-	-	3	-	12½	
3. <i>x. Bronik</i>	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	2½	5½	
4. <i>x. Chrobak</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
5. <i>x. Curylo</i>	-	-	-	2	-	6	-	-	-	2	-	-	10	
6. <i>x. Czerw</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
7. <i>x. Gmuntal</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
8. <i>x. Kłobucki</i>	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	4½	2	9½	
9. <i>x. Lanf</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
10. <i>x. Pryszel</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
11. <i>x. Rusin</i>	-	-	-	2	2½	2½	-	-	3	4¼	4	1¼	20	
12. <i>x. Węgiel</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
13. <i>x. Zaleski</i>	9½	-	2½	7½	12¼	15	-	-	5	2½	¾	3½	59	
<i>Razem</i>	9½	-	2½	22	17¼	26	-	-	8	8¼	12¼	11¼	118	

2.7. Zakończenie instancji

Instancja kończy się wyrokiem lub różnymi innymi rodzajami zakończenia sprawy (*causa finita*), które są wynikiem porzucenia (*causa derelicta, deserta*), zrzeczenia się instancji (*renuntiatio*), umorzenia (*causa perempta*) czy nawet odrzucenia samej skargi (*libella reiecta*). Obok wyroków wydanych zgodnie z procedurą zwyczajną, wymaganych do wykonalności drugiego pozytywnego wyroku bez apelacji, obserwujemy postępowania skrócone²⁴, które miały zastosowanie w przypadku niebudzącej wątpliwości nieważności wynikającej z przeszkody: różnej religii, węzła małżeńskiego, pokrewieństwa, powinowactwa; nie odnotowujemy natomiast postępowań skróconych z powodu wyższych święceń,

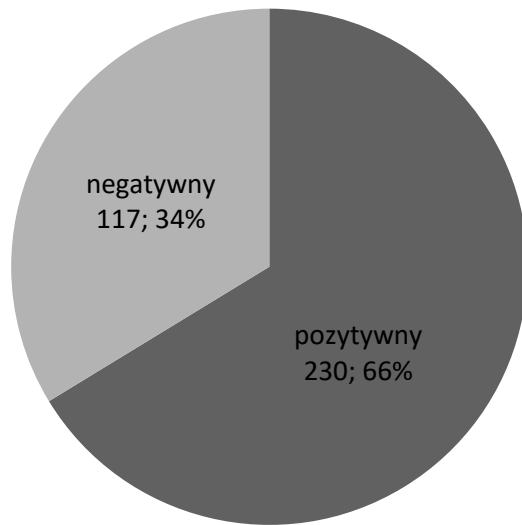
²⁴ Por. KPK 1917, kan. 1990-1992.

uroczystego ślubu czystości czy pokrewieństwa duchowego. W wymienionych przypadkach wydawano dekret nieważności małżeństwa bez konieczności zatwierdzenia drugim wyrokiem [por. Tabela 4].

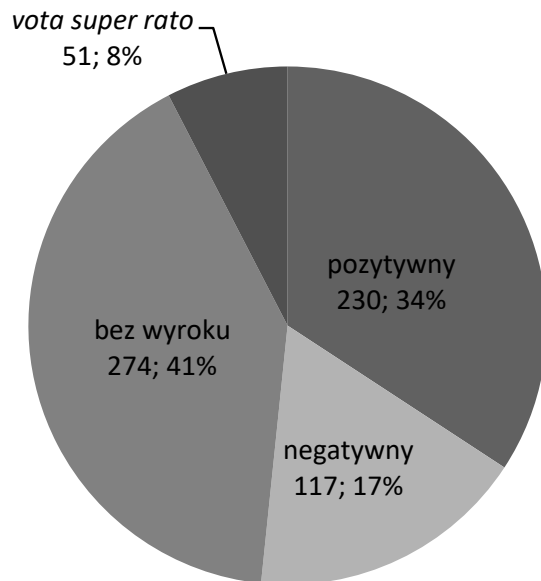
Tabela 4. Zakończenie instancji w latach 1945–1965

ROK	WYROK POZYTYWNY	WYROK NEGATYWNY	ZAKOŃCZONE BEZ WYROKU	VOTA SUPER RATO
1945	2	1	1	–
1946	8	1	8	3
1947	7	4	25	4
1948	4	–	2	–
1949	22	15	54	8
1950	24	11	19	14
1951	2	3	5	–
1952	12	1	20	4
1953	10	7	23	1
1954	6	4	11	1
1955	14	5	27	1
1956	16	6	12	2
1957	9	4	11	1
1958	9	11	13	2
1959	18	6	8	2
1960	6	7	12	–
1961	10	5	5	–
1962	10	4	5	–
1963	11	3	2	1
1964	15	11	10	3
1965	15	8	2	4
Razem	230	117	275	51

Wykres 10. Bilans procesów pozytywnych i negatywnych w latach 1945–1965

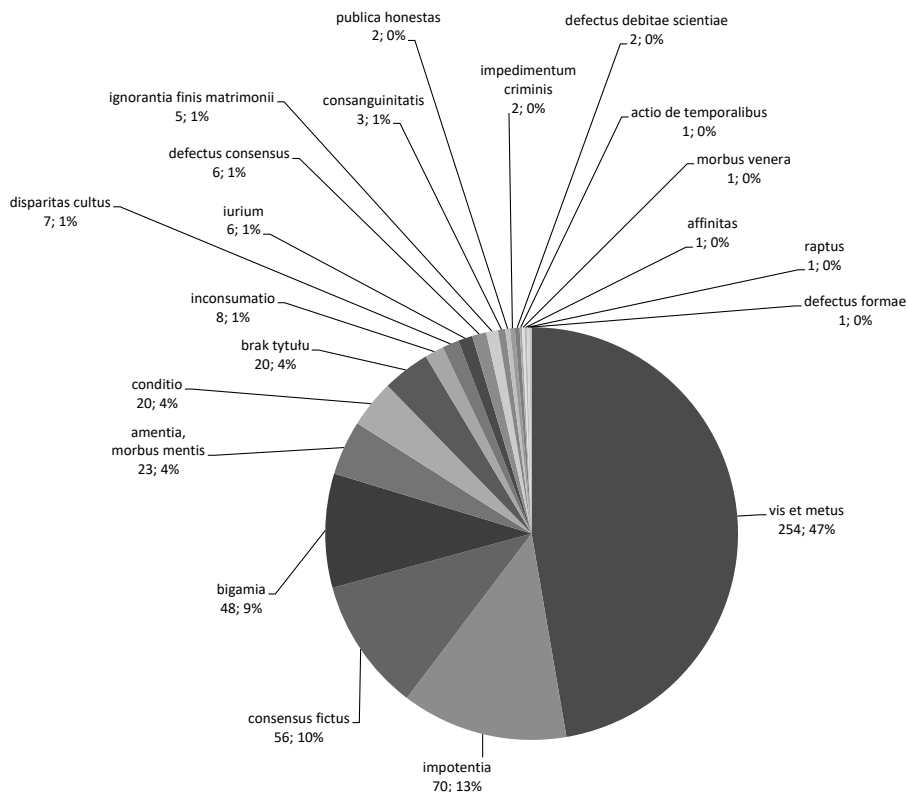

Wykres 11. Zestawienie procentowe zakończenia instancji w latach 1945–1965

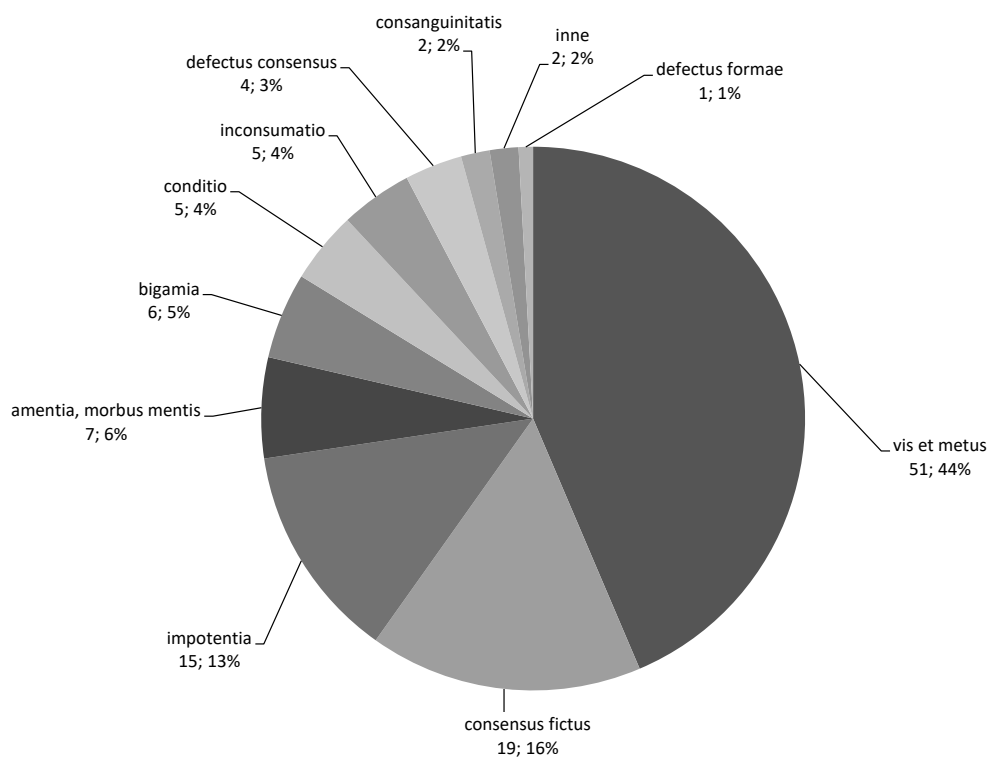
Zauważamy, iż w latach 1945–1965 spośród wydanych wyroków 67 proc. stanowią wyroki pozytywne. Jednakże zastanawiający jest fakt, że w opisywanym okresie 40 proc. spraw zostało bez wyroku. Jest to niewątpliwie skutkiem pozostania wielu spraw sprzed wojny, które z różnych przyczyn stały się nieaktualne, a także tego, iż zanim sprawy zostawały przyjęte do procesu, były poddawane analizie [por. Wykres 10, Wykres 11]. Wśród pozytywnych rozstrzygnięć na pierwszym miejscu plasuje się tytuł przymusu i bojaźni – blisko połowa pozytywnych rozstrzygnięć. Wokół 10 proc. oscylują bigamia, sprawy zakwalifikowane do dyspensy papieskiej, impotencja i pozorna zgoda. Kilka procent stanowią tytuły dotyczące małżeństwa zawartego pod warunkiem i zaburzeń psychologicznych. Pozostałe tytuły są incydentalne [por. Wykres 12].

Wykres 12. Udział poszczególnych tytułów w rozstrzygnięciach pozytywnych spraw w latach 1945–1965

Przymus i bojaźń jako najczęściej rozważany tytuł pojawia się także na pierwszym miejscu wśród sentencji negatywnych i stanowi prawie połowę tego rodzaju wyroków. Na kolejnych miejscach plasują się: pozorna zgoda, impotencja [por. Wykres 13].

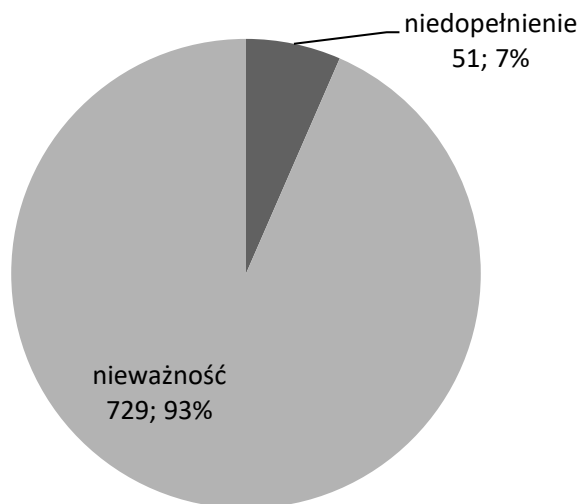
Wykres 13. Udział poszczególnych tytułów w rozstrzygnięciach negatywnych

3. Zestawienie procesów po Soborze Watykańskim II

W okresie następującym po Soborze Watykańskim obserwujemy dalszą tendencję wzrostu procentowego spraw o stwierdzenie nieważności do ponad 90 proc. w stosunku do *super rato* [por. Wykres 14]. Być może było to spowodowane względami ekonomicznymi, sądy prowadziły więc najpierw inne tytuły. Gdy one nie wyszły i była podstawa do ubiegania się o dyspensę papieską, to uskuteczniano tę drogę.

Wykres 14. Rodzaj postępowania w sprawach małżeńskich w latach 1966–1983

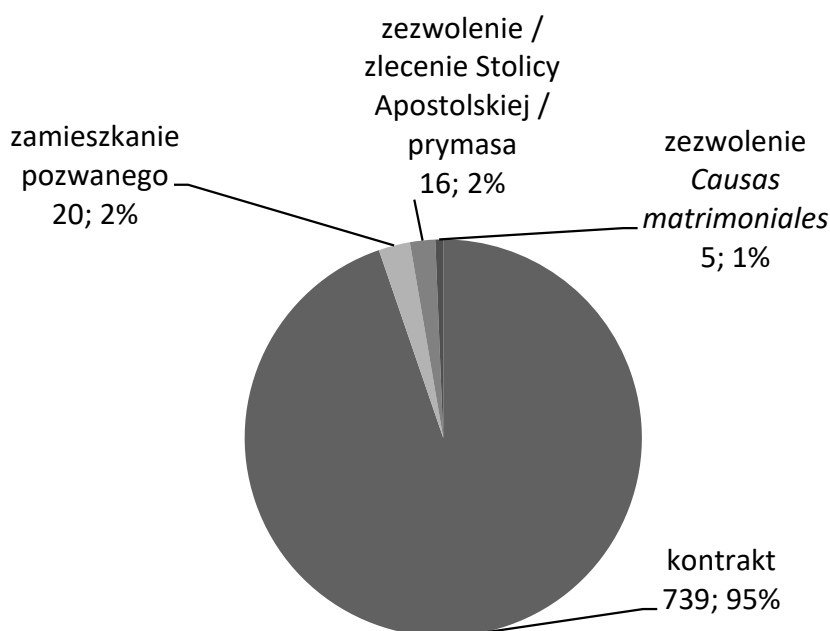
3.1. Właściwość trybunału

Wydane przez papieża Pawła VI motu proprio *Causas matrimoniales* z 28 marca 1971 roku nieco precyzuje kwestie związane z kompetencją trybunału. Pozostaje miejsce zawarcia małżeństwa, ale w przypadku zamieszkania strony pozwanej mowa o konieczności udowodnienia przy pomocy dokumentacji kościelnej²⁵. Pojawia się trzecia możliwość kompetencji – miejsca gromadzenia większości dowodów, z wymogiem

²⁵ Por. Paulus VI, *Motu Proprio Causas Matrimoniales*, w: C. Lefebvre, *Il motu proprio „Causas matrimoniales”*, Torino 1972, s. 11–12.

uprzedniej zgody ordynariusza miejsca zamieszkania strony pozwanej²⁶. Od 1975 roku pojawiają się sprawy opierające się na tej możliwości. Poza tym mamy kilka spraw zleconych bezpośrednio przez Stolicę Apostolską jako trzecia instancja, a także pojedyncze sprawy prowadzone na mocy zezwolenia prymasa Polski. Z miejsca zawarcia małżeństwa wynika 95 proc. spraw [por. Wykres 15].

Wykres 15. Kompetencja trybunału 1966–1983

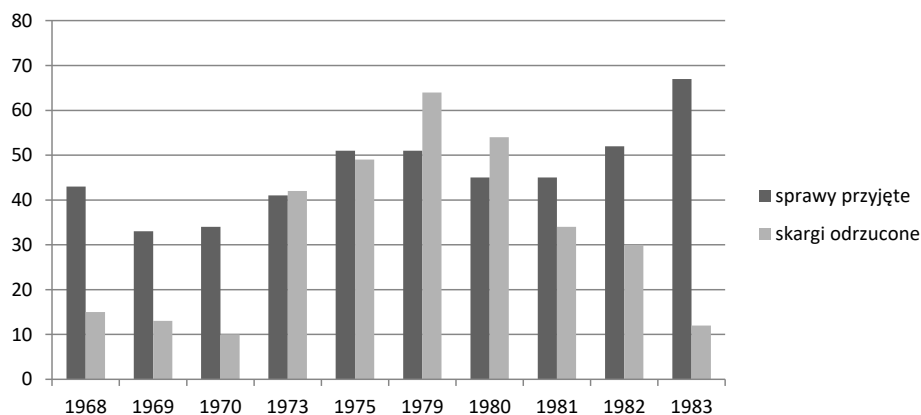
3.2. Sprawy wpływające i przyjęte do procesu

Chociaż nie dysponujemy dokładnym rejestrem skarg wpływających w interesującym nas okresie, to na podstawie danych zgromadzonych możemy stwierdzić, że w latach 1966–1983 wpływało już średnio około 80 skarg rocznie; znaczny ich procent po wstępnej analizie odrzucono w ramach rozpatrywania informacyjnego, na co dużo czasu poświęcali poszczególni sędziowie. Skargi odrzucone były zachowywane w archiwum sądu jako tzw. *Acta reiecta*. Obserwujemy zatem wzrost procentowy oddalanych

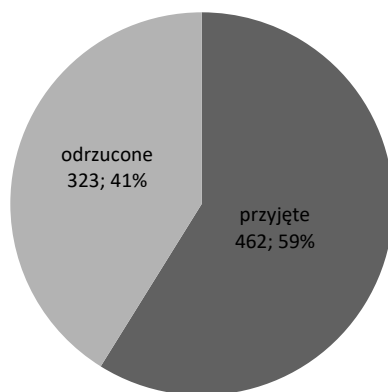
²⁶ Por. Paulus VI, *Motu Proprio Causas Matrimoniales*, dz. cyt., s. 12.

skarg w porównaniu do poprzednio analizowanego okresu – niemal o 20 proc. Mimo wszystko do dalszego rozpatrywania przyjmowano blisko 60 proc. spraw. Zapewne było to efektem polepszenia sytuacji kadrowej, wpływającego na możliwość dokładnej analizy spraw oraz kontaktu z osobami wnoszącymi skargę, co wcześniej było utrudnione ze względu na sytuacje losowe. Niewątpliwie wymagania bezpośrednio po wojnie były mniejsze, uwarunkowane sytuacją zewnętrzną. Teraz sytuacja uległa zmianie [por. Wykres 16, Wykres 17].

Wykres 16. Skargi przyjęte a oddalone

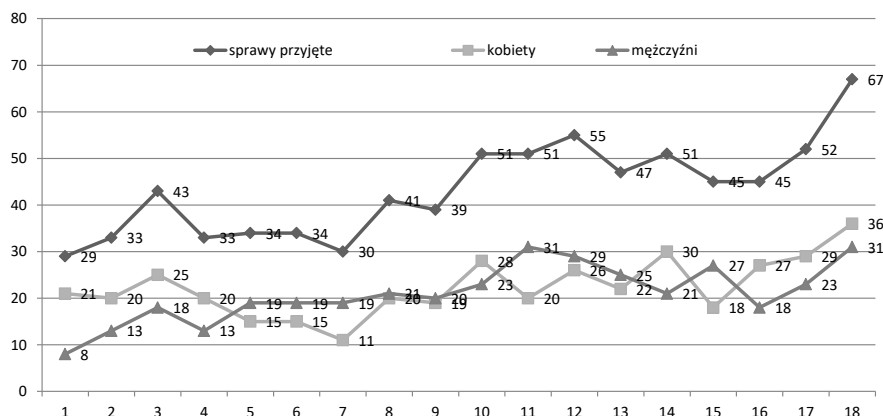

Wykres 17. Udział procentowy skarg przyjętych do procesu i oddalonych

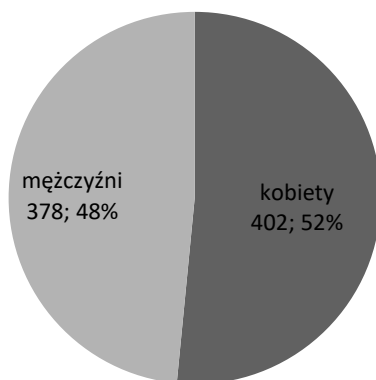

Po Soborze Watykańskim II obserwujemy wzrost przyjmowanych do procesu spraw, których średnia w rozpatrywanym okresie wynosi 43 na rok. Dalej większość spraw wnoszą kobiety, jednakże różnica jest nieznaczna – 52 proc. do 48 proc., zatem zmniejsza się w porównaniu do pierwszego z omawianych zakresów czasu. W okresie tym, jak we wcześniejszym, również można zaobserwować lata, gdy to mężczyźni wnoszą więcej spraw [por. Wykres 18, Wykres 19]. Nie odnotowujemy udziału promotora sprawiedliwości.

Wykres 18. Liczba spraw przyjętych w rozłożeniu na osoby wnoszące w latach 1966–1983

Wykres 19. Udział procentowy spraw wniesionych przez kobiety i przez mężczyzn w latach 1966–1983

Łącznie od 1966 roku do 1983 roku zostało przyjętych 780 spraw, co stanowi o ponad 230 spraw więcej niż w poprzednio omawianym okresie. Należy ponadto nadmienić, że to okres o 2 lata krótszy od poprzednio omawianego. Ciągły wzrost liczby spraw ma charakter falowy z tendencją ku wzrostowi; widoczne jest to zwłaszcza w 3 stadiach: w latach 1965–1968, 1972–1977 oraz po 1981 roku [por. Wykres 18, Tabela 5].

Tabela 5. Sprawy złożone i przyjęte w latach 1966–1983

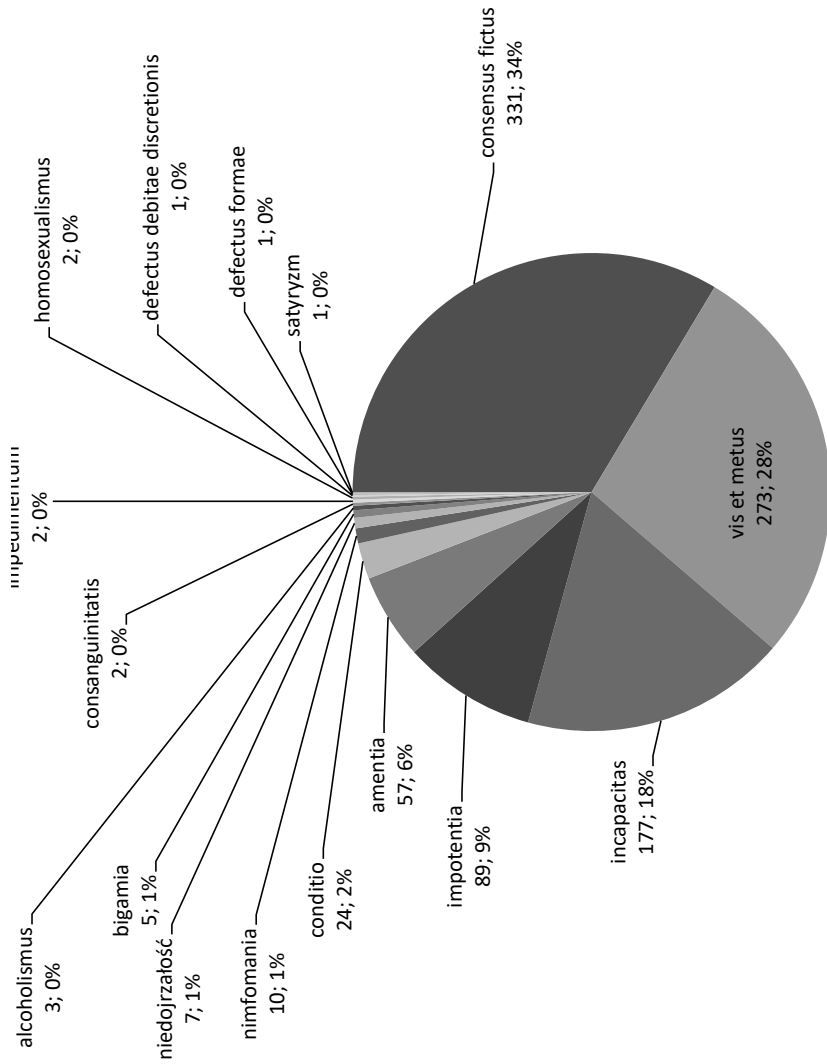
ROK	SPRAWY PRZYJĘTE	KOBIETY	MĘŻCZYŹNI
1966	29	21	8
1967	33	20	13
1968	43	25	18
1969	33	20	13
1970	34	15	19
1971	34	15	19
1972	30	11	19
1973	41	20	21
1974	39	19	20
1975	51	28	23
1976	51	20	31
1977	55	26	29
1978	47	22	25
1979	51	30	21
1980	45	18	27
1981	45	27	18
1982	52	29	23
1983	67	36	31
Razem	780	402	378

3.3. Udział poszczególnych tytułów nieważności w sprawach wpływających w latach 1966-1983

Tabela 6. Udział poszczególnych tytułów w latach 1966-1983

TYTUŁY	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	RAZEM
<i>consensus fictus</i> (pozorna zgoda)	5	5	5	6	6	6	4	19	20	27	33	38	20	26	23	24	26	38	331
<i>vis et metus</i> (przymus i bojaźń)	16	17	28	20	22	19	15	12	15	15	13	16	12	11	15	13	3	11	273
<i>incapacitas</i> (niezdolność)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	18	28	23	24	38	45	177
<i>impotentia</i> (impotencja)	4	4	5	5	5	4	2	7	5	9	5	4	6	11	4	5	2	2	89
<i>amentia</i> (obłąd, pomieszanie zmysłów, choroba psychiczna)	4	4	2	2	1	3	3	-	3	5	3	2	8	3	2	2	4	6	57
<i>conditio</i> (warunek)	1	1	2	1	-	1	1	-	1	3	5	1	1	1	2	1	2	-	24
<i>hyperlibidemia</i> <i>feminae</i> (ninfomania)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	4	1	3	-	-	-	-	-	10
<i>immaturitas</i> (nieojrzałość)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	3	7

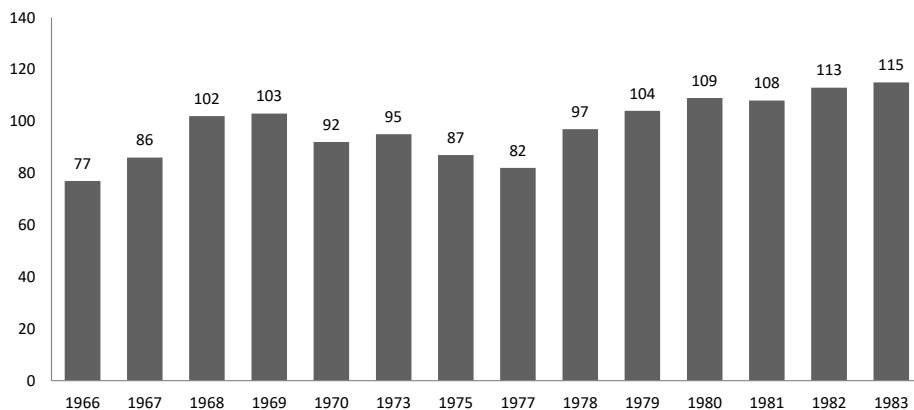
Wykres 20. Udział tytułów spraw przyjętych w latach 1966–1983

W opisywanym okresie zauważamy tendencję łączenia takich zjawisk jak nimfomania, satyryzm, homoseksualizm czy alkoholizm z pozorną zgodą (w zestawieniu umieszczone osobno), a także pojawienie się w latach 70. tytułu niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, który zaczął w krótkim czasie odgrywać znaczącą rolę wśród rozpatrywanych przyczyn nieważności małżeństwa. Ponad połowę spraw, bo aż 60 proc., stanowią te z tytułów pozornej zgody oraz przymusu i bojaźni. Jednakże mimo braku odpowiedniego kanonu w kodeksie blisko 20 proc. spraw dotyczy niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, mimo że tytuł ten pojawia się dopiero w drugiej połowie lat 70. [por. Tabela 6, Wykres 20].

Na wokandzie w omawianym czasie pozostaje w poszczególnych latach średnio po 98 spraw na rok, z tendencją do powolnego, ale regularnego ich narastania od 1977 roku do 1983 roku [por. Wykres 21].

Wykres 21. Liczba pozostających spraw w latach 1966–1983

3.4. Zakończenie instancji

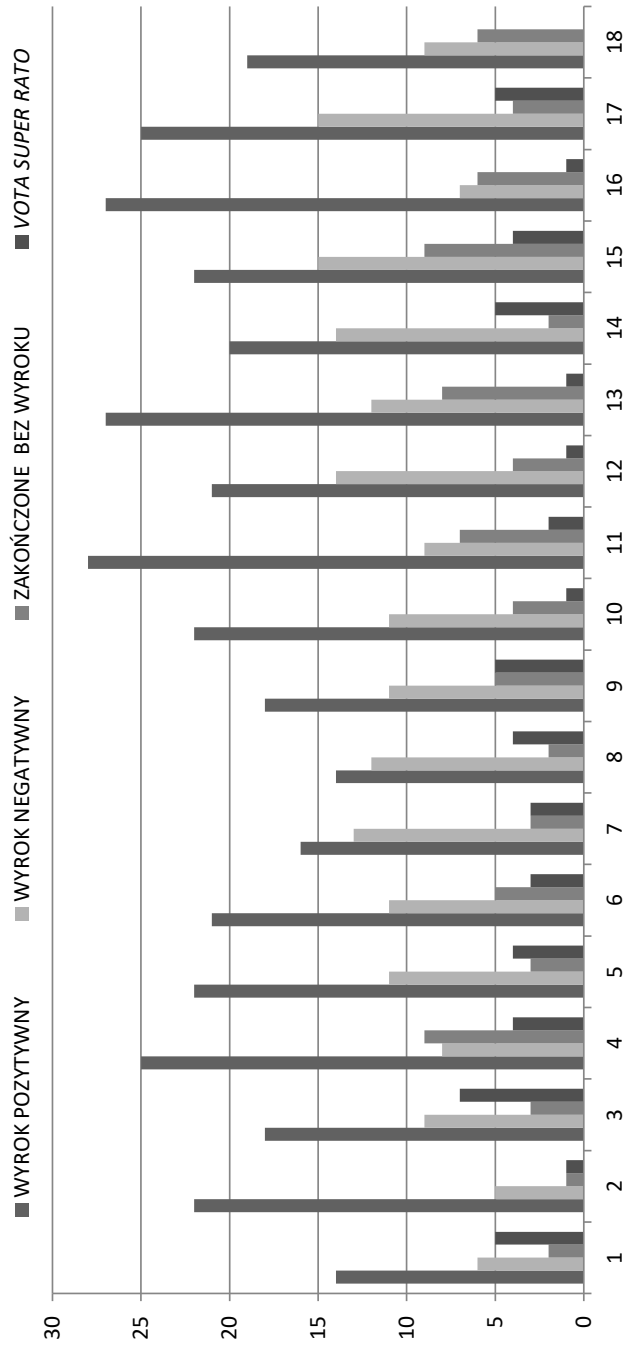
W omawianym czasie obserwujemy wzrost wyroków, których jest ponad 200 więcej niż do zakończenia soboru [por. Tabela 7 i Tabela 4]. Natomiast na identycznym poziomie pozostaje bilans wyroków stwierdzających nieważność małżeństwa względem wyroków potwierdzających ważność i obowiązywalność zaskarżonego małżeństwa [por. Wykres 23]. Zauważalny jest spadek liczby spraw bez wyroku, ale wynika to ze zmiany

praktyki sądowej, gdy sprawy były przez sędziów analizowane i oddane przed formalnym ich zarejestrowaniem w księgach procesowych [por. Tabela 7, Wykres 22].

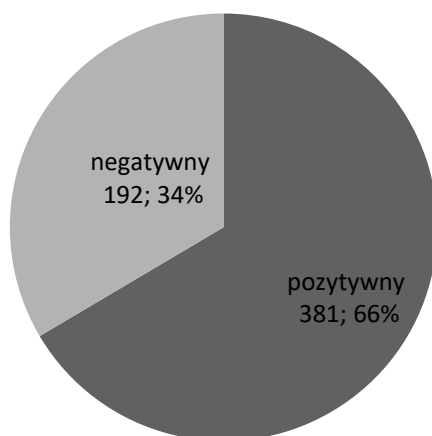
Tabela 7. Zakończenie instancji w latach 1966–1983

ROK	WYROK POZYTYWNY	WYROK NEGATYWNY	ZAKOŃCZONE BEZ WYROKU	<i>VOTA SUPER</i> RATO
1966	14	6	2	5
1967	22	5	1	1
1968	18	9	3	7
1969	25	8	9	4
1970	22	11	3	4
1971	21	11	5	3
1972	16	13	3	3
1973	14	12	2	4
1974	18	11	5	5
1975	22	11	4	1
1976	28	9	7	2
1977	21	14	4	1
1978	27	12	8	1
1979	20	14	2	5
1980	22	15	9	4
1981	27	7	6	1
1982	25	15	4	5
1983	19	9	6	–
Razem	381	192	83	56

Wykres 22. Zakończenie instancji w latach 1966–1983 w rozłożeniu na poszczególne lata

Wykres 23. Bilans wyroków pozytywnych i negatywnych w latach 1966–1983

W wyrokach wydawanych w interesującym nas czasie zauważamy próby łączenia ninfomanii, alkoholizmu czy niezdolności jako takiej (*immaturitas ad munera coniugalia adimplenda*) z pozorną zgodą. Ma to miejsce w kilku przypadkach już od 1977 roku. W kolejnych latach prowadzi to do wyszczególniania osobnego tytułu w sprawozdaniach ówczesnego oficjała Sądu Diecezjalnego księdza doktora Piotra Gajdy do Sygnatury Apostolskiej²⁷, co jest efektem uwzględniania prac Komisji do spraw Rewizji Kodeksu i stopniową zapowiedzią tytułów związanych z nowym kan. 1095 w kodeksie Jana Pawła II z 1983 roku, które można było zaaplikować do spraw rozpoczętych przed 1983 rokiem, a mających swoje rozstrzygnięcie w okresie po wejściu w życie nowego kodeksu. Dlatego warto prześledzić, jak przedstawiały się tytuły w poszczególnych latach [por. Tabela 8, Tabela 9].

²⁷ Por. P. Gajda, *Relatio annualis de activitate Tribunalis* za lata 1979–1983 (oryginały sprawozdań wysłane do Sygnatury Apostolskiej, kopie przechowywane u oficjała Sądu Diecezjalnego).

Tabela 8. Udział poszczególnych tytułów nieważności w wyrokach pozytywnych w latach 1966–1983

TYTUŁY	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	SUMA
<i>vis et metus</i> (przymus i bojaźń)	7	13	13	16	16	12	10	10	8	9	7	7	4	7	6	6	5	4	160
<i>consensus fictus</i> (pozorna zgoda)	2	3	5	3	2	3	1	1	4	5	15	10	18	10	7	8	6	2	105
<i>inconsumatio</i> (miedopelnienie)	4	1	7	4	2	3	4	4	8	2	1	1	1	5	4	1	5	-	57
<i>impotentia</i> (impotencja)	2	3	-	1	3	5	3	3	3	4	4	2	2	-	2	1	3	2	43
<i>defectus discretionis</i> <i>tudici ob. incapacita-</i> <i>tatem ad munera</i> <i>coniugalia obeunda</i> (<i>alcoholismus chro-</i> <i>nicus, homosexuali-</i> <i>smus, psychopatia</i>) [brak rozeznania oceniającego czy niezdolność do pod- jęcia obowiązków mażeńskich (alko- holizm chroniczny, homoseksualizm, psychopatia)]	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	3	11	11	11	39

Tabela 9. Udział poszczególnych tytułów potwierdzających ważność małżeństwa w latach 1966–1983

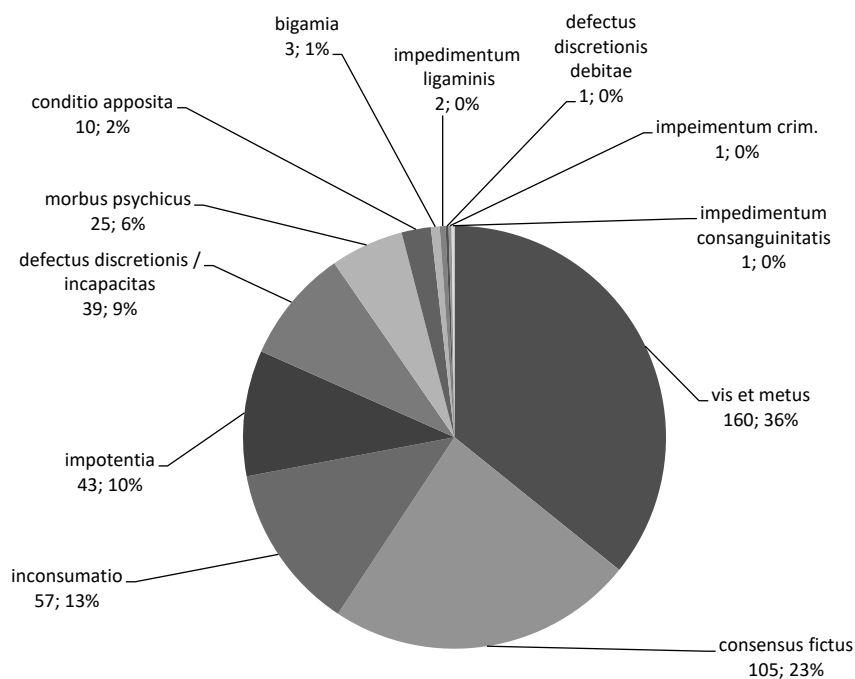
TYTUŁY	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	SUMA
<i>consensus fictus</i> (pozorna zgoda)	2	3	1	2	2	3	2	5	6	5	5	8	13	14	12	10	15	13	121
<i>vis et metus</i> (przymus i bojaźń)	2	3	4	7	4	7	8	5	3	6	3	4	1	7	8	6	7	3	88
<i>defectus di- scretionis iudici</i> <i>ob. incapacitatem</i> <i>ad munera coniu-</i> <i>galia obeunda</i> (<i>alcoholismus</i> <i>chronicus, ho-</i> <i>mosexualismus,</i> <i>psychopatia</i>) [brak rozoznania oceniającego czy niezdolność do podjęcia obowiązków mażeńskich (alkoholizm chroniczny, homoseksualizm, psychopatia)]	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	4	6	10	13	9	44

<i>impotentia</i> (impotencja)	1	-	6	-	3	-	4	3	1	-	-	-	-	1	4	-	1	26
<i>morbus</i> <i>psychicus</i> (choroba psychiczna)	1	-	-	1	3	-	-	1	-	1	2	1	-	1	1	2	1	15
<i>conditio</i> <i>apposita</i> (dołączony warunek)	1	1	-	-	1	-	-	1	1	1	1	1	3	1	2	-	-	12
<i>inconsumatio</i> (niedopełnienie)	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	3	-	1	3	-	-	1	10
<i>impedimentum</i> <i>affinitas</i> (przeszkoda powinowactwa)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
<i>error</i> (błąd)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1

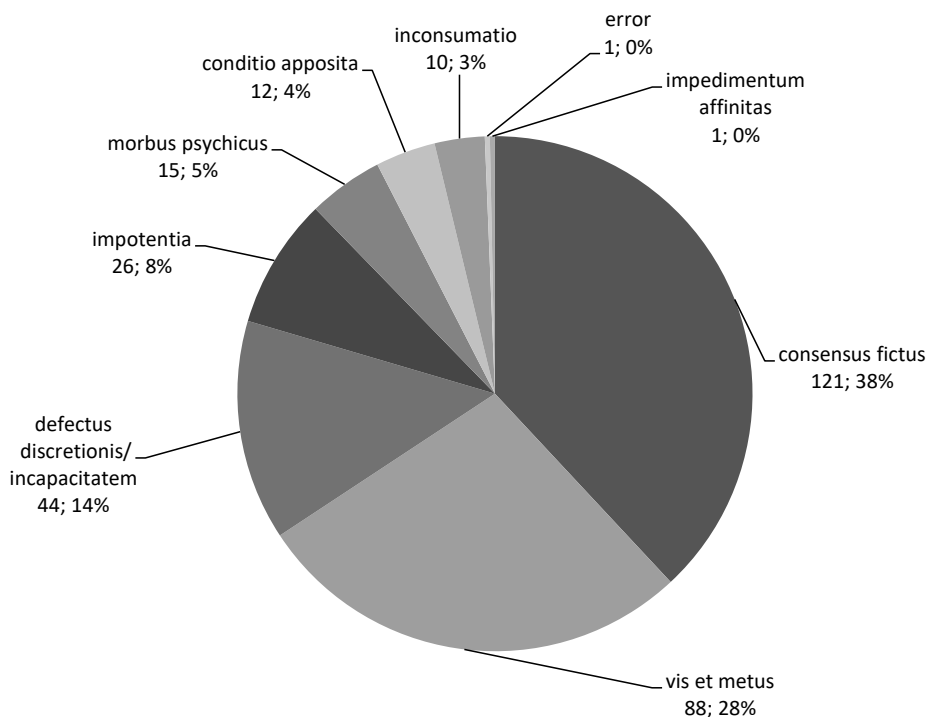
W dalszym ciągu najczęstszą przyczyną stwierdzenia nieważności zawartego małżeństwa jest tytuł przymusu i bojaźni, ale traci on w porównaniu do pierwszego z omawianych okresów 10 pkt proc. Należy także podkreślić, że na początku lat 70. zaczyna zyskiwać na znaczeniu w wyrokach tytuł pozornej zgody, w ogólnym rozrachunku notując nieco ponad 20 proc. wydawanych wyroków, a więc zyskując nieco poniżej 20 pkt proc. w stosunku do okresu pierwszego. Dalej bez większych zmian plasują się sprawy przygotowywane do dyspensy papieskiej i impotencja. Natomiast 9 proc. notują tytuły stanowiące podstawę przyszłego kan. 1095 nowego kodeksu, dynamicznie wkraczając po połowie lat 70. [por. Wykres 24].

Nieco inna sytuacja przedstawia się w zakresie sentencji negatywnych. Najwięcej potwierdzeń ważności małżeństwa występuje z tytułu pozornej zgody, dalej przymusu i bojaźni oraz wspomnianych nowych tytułów – zapewne jest to efekt ich zakorzenienia w jurejurisprudencji kanonicznej [por. Wykres 25].

Wykres 24. Udział poszczególnych tytułów w wyrokach pozytywnych w latach 1966–1983

Wykres 25. Udział poszczególnych tytułów w wyrokach negatywnych w latach 1966–1983

Niewątpliwie zebrany materiał daje obraz ogromu pracy, jaką przez lata wykonywali pracownicy Sądu Diecezjalnego w Tarnowie, stawiając czoła nowym wyzwaniom czasu i zmieniających się uwarunkowań. Należy zauważyć, że przedstawione zestawienie procesów z lat 1945–1983, chociaż bazuje na różnych dokumentach sądowych, natrafia na pewne braki w systematycznej dokumentacji, jednak przez uzgodnienie danych zawartych w skorowidzach, sprawozdaniach i księgach procesowych daje obraz aktywności trybunału w wyznaczonym zakresie czasowym. Bardziej szczegółowe zaprezentowanie uwidocznionych problemów wymagałoby sięgnięcia do akt procesowych.

